

MESTRES DE L'ESCOLÀSTICA EN LES ANTIGUES BIBLIOTEQUES DELS FRARES CAPUTXINS DE CATALUNYA I MALLORCA

Valentí SERRA DE MANRESA

Original rebut: 10/10/2012

Data d'acceptació: 10/01/2013

Adreça: Caputxins de Sarrià
Card. Vives i Tutó, 16
08034 BARCELONA
E-mail: fvalentiserra@gmail.com

Resum

A llarg d'aquest article l'arxivier dels caputxins de Catalunya ofereix una relació que conté les principals obres teològiques dels mestres de l'escolàstica, estampades a llarg dels segles xv-xviii en els països tipogràfics més prestigiosos d'Europa, i que formaren part de les biblioteques dels frares obradors tipogràfics més prestigiosos d'Europa, i que formaren part de les biblioteques dels frares caputxins d'abans de l'exclusió de 1835. Aquest estudi dels antics fons bibliogràfics conventuals caputxins té un especial interès per als investigadors de la història de la teologia en l'àmbit dels Països Catalans, ja que ens ofereix noves dades sobre el grau d'incidència dels mestres de l'escolàstica en l'ensenyament de la filosofia i teologia a casa nostra, especialment a les aules dels escolàstics catalans i balears dels framenors caputxins.

Paraules clau: Escolàstica, bonaventurianisme, tomisme, lul·lisme, escotisme, salmanticensos, història de la teologia, caputxins, biblioteques.

Abstract

Throughout this article, the archivist of the Capuchins of Catalunya offers a list containing the most important theological works of the scholastic masters, printed in the 15th and 16th cents in the most prestigious typographical workshops of Europe, and which belonged to the library of the Capuchin friars before the secularization of 1835. This study of the ancient collections of monastic libraries is of

special interest to researchers in the history of theology within the Catalan countries, since it provides new information on the degree of influence of scholastic teachers in their teaching of philosophy and theology at home, especially in the Catalan-Balearic scholastic classrooms of the Friars Minor Capuchin.

Keywords: Bonaventurism, Thomism, Lulism, Scotism, Salamanca, history of theology, Capuchins, libraries.

1. A TALL D'INTRODUCCIÓ

La vinculació del Dr. Josep Perarnau amb els framenors caputxins de Catalunya es remunta a una colla d'anys, especialment la seva intensa col·laboració amb el P. Basili de Rubí durant la segona etapa de la revista *Criterion*: una col·laboració feta de nombrosos i suggeridors articles de tema conciliar que Josep Perarnau hi publicà des del seu sojorn a Sogorb.¹ Aquesta vinculació amb els caputxins ha estat una bella experiència de comunitat eclesial de gran fecunditat, car fruita de manera ben ufanosa l'any 1983 quan el Dr. Perarnau féu néixer el Curs d'Estudis Franciscans² a la nostra Facultat de Teologia.

L'entusiasme del Dr. Perarnau pel franciscanisme s'ha vist reflectit en la seva impressionant i enorme producció d'articles científics d'interès mundial, com fou, per exemple, la descoberta que féu de documentació notarial gironina, la qual ens garanteix la historicitat del pas de sant Francesc d'Assís per Catalunya,³ al costat de l'edició de nombrosos textos i estudis sobre l'arrelament, les figures més destacades i sobre la projecció de la realitat franciscana en el marc dels territoris de l'antiga Corona d'Aragó, a través dels valuosos treballs del Dr. Perarnau dedicats a la teologia i l'espiritualitat pròpies de l'escola franciscana⁴ i que, posteriorment, de manera metòdica i constant, han

1. A tall d'exemple, dels nombrosos articles publicats per Josep PERARNAU esmentem: «La fi de l'era constantiniana», *Criterion* núm. 19 (1963) 80-84; *ibid.*, 123-132: «L'Església que parla totes les llengües», 29 (1966) 5-36; «Concili. Litúrgia. *Historia salutis*», entre molts d'altres.
2. Vegem, de manera particular, *EstFr* 84 (1983) 371-372: «Presentació del Curs d'Estudis Franciscans».
3. Cf. J. PERARNAU, «*Beatus Franciscus per Gerundam transiens*». Tradició del pas de sant Francesc d'Assís per Girona», *EstFr* 85 (1984) 237-244.
4. A tall de mostra, esmentem J. PERARNAU, «Bisbes franciscans actuant a Barcelona entre el 1345 i el 1351», *EstFr* 80 (1979) 343-352; «El bisbe de Barcelona fra Bernat Oliver (1345-1346) i els framenors de Vilafranca del Penedès. Un episodi de la *quèstió franciscana* a Catalunya», *Ibid.* 83 (1982) 277-306; «La butlla desconeguda de Joan XXII *Ut vester religiosus ager* (Avinyó, 19 de febrer de 1322) sobre l'examen dels aspirants al terç orde de sant Francesc», *Ibid.* 83 (1982) 307-310, entre molts d'altres.

anat apareixent a la revista *Arxiu de Textos Catalans Antics*, que l'any 1982 també fundà el Dr. Perarnau.

A nivell personal, al Dr. Perarnau vam començar a tractar-lo mentre practicava el noviciat i, després, vam tenir encara el privilegi de poder-lo experimentar com a veritable mestre de teologia i gran expert en la doctrina del Concili Vaticà II, al llarg del curs d'eclesiologia que impartí l'any 1986-1987 a la Facultat de Teologia de Catalunya, essent, el qui signa, estudiant en aquesta facultat.

A qui fou el fundador i *alma mater* del Seminari de Teologia als Països Catalans, li dediquem aquesta modesta aportació, que tant de bo que pugui ajudar a copsar el grau d'incidència dels mestres de l'escolàstica en la praxi docent de la filosofia i la teologia a casa nostra.

A propòsit dels continguts i de la riquesa cultural i teològica dels antics fons de les biblioteques conventuals dels caputxins de Catalunya i Mallorca, això ja ho vam començar a tractar en un dels capítols del nostre estudi sobre l'aportació dels caputxins a la cultura catalana.⁵ A més, i a guisa de complement, també hem divulgat alguns aspectes destacats dels seus fons⁶ (principalment els patristics)⁷ i, de manera més meticulosa, hem volgut prestar una particular atenció a l'anàlisi de la presència dels anomenats *novatores* en les biblioteques conventuals a través de l'examen dels catàlegs de les principals biblioteques caputxines de casa en el període de la II-lus-tració.⁸

Des dels primers anys fundacionals, en les biblioteques dels convents caputxins de Catalunya hi solia haver edicions diverses de les principals obres de sant Bonaventura (+1274). Aquestes edicions hi figuraven amb l'objectiu i amb la destinació prioritària de ser llegides i assimilades per tal d'afavorir i vertebrar la formació espiritual i teològica dels joves caputxins. Només, i a tall d'exemple, ací volem esmentar els volums d'una bella i acurada edició parisisa, estampats en expressiva lletra gòtica, que contenen els principals tractats bonaventurians i que, força sovint, foren emprats i llegits pels freres caputxins. Aquests tractats bonaventurians ací esmentats, inicialment, forma-

5. Valentí Serra de Manresa, *Aportació dels framenors caputxins a la cultura catalana: des de la fundació a la guerra civil (1578-1936)*, Barcelona 2009, 219-301: «Les antigues biblioteques conventuals dels caputxins de Catalunya i Mallorca».
6. Cf. V. SERRA DE MANRESA, «Aproximació als continguts bibliogràfics de les antigues biblioteques dels caputxins de Catalunya i Mallorca», *AStar* 81 (2008) 81-167.
7. Cf. V. SERRA DE MANRESA, «Els Pares de l'Església en les antigues biblioteques dels caputxins catalans», *RCatT* 35 (2010) 667-680.
8. Cf. V. SERRA DE MANRESA, «Aproximació a les biblioteques dels caputxins setcentistes del Principat: clàssics, escolàstics i novatores», *Pedralbes* 15 (1995) 265-277.

ren part de la biblioteca conventual dels caputxins de Girona, després passen a la biblioteca del convent de Tarragona i, finalment, a la d'Arenys de Mar, fins que, recentment, acabada la guerra civil, foren incorporats en el fons antic o històric de la Biblioteca Provincial dels caputxins de Catalunya, a Sarrià.⁹ En aquesta biblioteca sarriana hi trobem també la versió castellana de *l'Arbor vitae* i altres tractats espirituals bonaventurians, com ara la versió castellana de la *Doctrina cordis*¹⁰ que s'estampà a Toledo l'any 1516. Àdhuc hi figura el tractat bonaventurià que publicà el framenor de l'observança fra Domènec Viota (o Biatta)¹¹ sobre l'oració mental, estampat a Saragossa l'any 1580, just un parell d'anys després de l'arribada dels caputxins a Catalunya.

En aquests mots introductoris cal remarcar que fou molt apreciada pels lectors de teologia, i també pels joves estudiants caputxins, l'edició de la *Summa Theologiae* elaborada «iuxta mentem Bonaventurae» que, entre els anys 1569 i 1593, edità a Roma el capuixí Pere Trigo de Calatnau,¹² ja que, és clar, amb tants altres autors de l'escolàstica i de l'escola de Salamanca que anirem enumerant en l'apartat que segueix.

2. UNA NOTABLE PRESENCIA D'OBRES D'AUTORS SALMANTINS I ESCOLÀSTICS

En l'apartat introductorri ja hem assenyalat que en els fons bibliogràfics que formaven part de les antigues biblioteques dels framenors caputxins de Catalunya hi destaca, sobretot, una abundosa presència de tractats de teolo-

9. Biblioteca Provincial dels Caputxins de Sarrià [.: BPCSar]. *In hoc volumine beati Bonaventurae subiecta comprehenduntur Libellus de reductione artium ad theologiam. Sermones de decem preceptis Domini. Apologia pauperum. Breviloquium. Itinerarius mentis in Deum, Parthisis [.: Paris]: Imprensa per Magistrum Bertholdum Rembolt 1517.*
10. Procedent de l'antiga biblioteca dels caputxins d'Arenys, vegeu a la BPCSar: *Doctrina cordis de sancti buenaventura en romance [enseñamiento del corazón]*, Toledo: Por Juan Varela 1510.
11. BPCSar, *Soliloquio de quatro exercitios mentales con otros divinos Tractados, compuestos en latin por el Seraphico Doctor y Padre Nuestro S. Buenaventura*, Saragossa 1580, ff. 174-202: «Tratado que se intitula Arbol de la vida». Aquesta obra formava part de la biblioteca conventual dels caputxins de Manresa. Sobre aquesta versió al castellà, vegeu L. Wadding, *Scriptores Ordinis Minorum quibus accessit syllabus illorum qui ex eodem Ordine pro fide Christi fortiter occubuerunt [...] Recensuit Fr. Lucas Waddingus eiusdem Instituti theologicus*, Romae: Atilio Nardachia Editore 1906, 72-73: «Dominicus Biatta Hispanus, Observ. editi Soliloquium [...] Hispanice traditum, Caesaraugustae anno 1580».
12. Biblioteca Universitaria de Barcelona [.: BUB], Ms. 1502, *Repertorio de los libros contenidos en esta Libreria de Santa Madrona, convento de Menores Capuchinos del S. P. y Patriarca de Menores S. Francisco, compuesto en el año 1758*, Schol. 138: «Pedro Trigo, Summa Theologiae D. Bonaventurae».

gia bonaventuriana, com, per exemple, els que escriví el framenor Joan de Combis¹³ (ca. 1575), a més d'un notable conjunt de volums amb síntesis teològiques, estampades en bellíssima tipografia gòtica, que contenen les obres menors de sant Bonaventura.¹⁴

Cal referir-nos també a la presència del conjunt d'obres produïdes pels mestres de la darrera escolàstica, especialment al notable grup d'autors de tarannà tomista que foren molt apreciats, i molt llegits, en la Catalunya dels segles XVII i XVIII, com ara les obres dels reputats teòlegs Dídac Mas¹⁵ (+1608), Joan de Sant Tomàs¹⁶ (+1644) i Tomàs Vallgornera¹⁷ (+1675), tots dominics.

En el període post-tridentí foren molt llegits, i assimilats, els tractats produïts per l'escola teològica de Salamanca —els *salmanticensis*—, especialment les obres de Melcior Cano¹⁸ (+1560). Els caputxins catalans empraren àdhuc els tractats de Domingo Soto (+1560), tant el *De natura et Gratia*,¹⁹ com el tractat *De iustitia et iure*, sobretot n'empararen el comentari a les Sentèn-

13. BPCSar, *Compendium totius theologiae veritatis. VII libris digestum. Accurateque cum veteribus ac approbatis exemplaribus collatum. Per Fr. Ioannem de Combis, ordinis Minorum, acedunt utiles Annotationes, cum Divi Bonaventurae terminorum Theologicorum declarationes, Lugduni [.: Lió]: Apud Guiljelmum Rovillum 1575. A proposit d'aquest compendi de teologia, vegeu L. Wadding, *Scriptores Ordinis Minorum...* 135.*
14. BPCSar, *Egregium opus subtilitate et devoto exercitio precellens parvorum opusculorum Doctoris Seraphici Sancti Bonaventurae. Venetiis 1504.*
15. A l'antiga biblioteca conventual de Santa Madrona sabem que hi havia el comentari de Dídac Mas a les obres d'Aristòtil; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona, Mas a les obres d'Aristòtil*; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona, Mas a les obres d'Aristòtil*; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona, de Sant Tomàs*; vegeu a la BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 55.
16. Arxiv Provincial dels Caputxins de Catalunya [.: APCC], *Catálogo general de la Biblioteca del Convento de Padres Capuchinos de Arenys*, Arenys de Mar 1903, f. 45; on es fa esment de l'edició publicada l'any 1656 a Madrid del tractat *De incarnatione Christi* elaborat pel religiós dominic Joan de Sant Tomàs. La biblioteca dels caputxins de Barcelona comptà amb l'edició del *Cursus Theologicus ad mentem D. Thomae* que, igualment, també fou preparat per Joan de Sant Tomàs; vegeu a la BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 55.
17. APCC, *Catálogo General de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 87: «Theologia Mystica Divi Thomae, Barcelona 1665», a cura de Tomàs Vallgornera. Aquesta obra figura també en l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià i en la de Santa Madrona; vegeu a la BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros contenidos en esta Libreria de Capuchinos de Santa Eulalia. Compuesto en el año 1762*, Mist. núm. 23; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Mist. núm. 39.
18. En efecte, a l'índex lliuro de l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Sarrià hom hi troba registrada una de les primeres edicions del tractat *De locis Theologicis*; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 23.
19. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 60.

cies,²⁰ i fins llegiren les obres de Domingo Báñez²¹ (†1604), tots ells cèlebres professors de Salamanca amb qui es clou l'etapa més brillant d'aquesta escola teològica tardoescolàstica dels *salmanticensis*.²² D'aquest mateix període, en les biblioteques caputxines hi figuren el comentari a les obres de l'agustí que elaborà el jesuïta Luis Molina²³ (†1601), teòleg format a Salamanca i professor a Coïmbra i a Evora. Luis Molina fou un autor força polèmic durant les llargues controvèrsies sobre la gràcia, especialment a partir de l'obra que publicà l'any 1588 titulada *Concordia liberi arbitrii cum gratiae donis*, que enfrontà jesuïtes i dominics sobre la manera de conciliar la llibertat humana amb la precència divina i la predestinació.

Durant el septenni d'estudis escolàstics els joves frares caputxins al llarg dels segles XVII i XVIII solien usar, a guisa de complement, les obres del famós teòleg jesuïta Francisco Suárez (†1617), especialment els seu comentari a Aristòtil²⁴ i al conjunt de les obres de sant Tomàs d'Aquino (†1274); fins i tot, especialment en la primera meitat del segle XVIII, àdhuc foren preparades algunes síntesis teològiques d'ús escolar, a càrrec de professors d'inspiració suarista, com, per exemple, la que l'any 1731 escriví el caputxi Josep de Mallorca.²⁵

De tots aquests autors de la darrera escolàstica que ací hem anat esmentant, bona part de les seves obres figuraren a les prestatgeries de les bibliote-

20. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Schol. 214: «De iustitia et iure»; Schol. 212: «In quartum Sententiarum». Aquestes dues obres de Domingo Soto formaren part de les biblioteques de bona part dels convents europeus com ara el de fraïmenors reformats de Roma. Vegem a la Biblioteca Apostòlica Vaticana [BAVA], Ms. Lat. 11268, *Index librorum fratrum minorum strictioris observantiae S. Francisci*, (Província Romana, any 1600) f. 7 r: «Dominici Soti, In quartum Sententiarum Liber, Venetiis 1584; De iustitia et de iure, Venetiis 1573».
21. A l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual de Sarrià hi ha registrades algunes obres de Domingo Báñez; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Schol. núm. 15 i següents. Aquestes obres teològiques, i les de Melchor Cano, hom les trobava també en les biblioteques d'alguns convents d'Itàlia; BAVat, Lat. 11322, *Index Librorum Fratrum Minorum Sti. Francisci Cappuchinorum*, f. 30.
22. Cf. I. JERICÓ BERMEJO, *La Escuela de Salamanca del siglo XVI*, Guadarrama 2005, 219-220: «Domingo Báñez no fue sólo uno de los temperamentos teológicos más importantes de su generación, sino que fue además el último gran maestro de la Escuela de Salamanca, tocándole a él cerrar el período de mayor grandeza de la Universidad».
23. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núms. 246-247.
24. A tall d'exemple, vegem a la BPCSar, *Metaphysicorum disputationum in quibus et universa naturalis theologia [...] Auctore R. P. Francisco Suarez e Societate Jesu, Salmanticae: Apud Ioanmem et Andream Renaut 1597*.
25. Biblioteca Hispano-Capuxina [BHC], Ms. 7-6-21, *Brevis explicatio Aristotelicae Physicae iuxta mentem Eximii Suarez, per P. F. Josephum Majoricensem elaborata die 16 octobris anno 1731*.

ques conventuals dels caputxins, i eren situades al costat de la principal obra filosòfica i teològica dels grans mestres de l'escolàstica medieval; uns mestres que, atesa la seva vàlua, mai no foren abandonats en la docència impartida en els escolàstics caputxins, de tal manera que encara avui hem pogut localitzar volums amb les obres d'aquests grans mestres en el fons antic de la Biblioteca Provincial dels caputxins de Catalunya, on hi ha, per exemple, diverses edicions de les obres de Pere Llombard,²⁶ Albert el Gran,²⁷ Alexandre d'Hales²⁸ i adhuc les obres dels principals teòlegs victorins (Ricard²⁹ i Hug de Sant Víctor)³⁰ i, sobretot, conté les obres teològiques produïdes pels grans mestres medievals: Bonaventura de Bagnoregio,³¹ Tomàs d'Aquino³² i Joan Duns Escot.³³

Les antigues biblioteques caputxines de Catalunya i Mallorca posseïen belles edicions del període incunable del comentari escolàstic elaborat per sant Bonaventura³⁴ i per sant Tomàs³⁵ al *Liber Sententiarum* de Pere Llombard.

26. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 50.
27. Les obres de sant Albert el Gran estan registrades en el catàleg de la biblioteca del convent de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 66 i, també, consten en el catàleg de la biblioteca de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Schol. 49.
28. Les obres d'aquest gran teòleg escolàstic, mentor i mestre de sant Bonaventura, consten en el catàleg de l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià i també en el de Santa Madrona; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Schol. núm. 60; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Schol. núms. 91-94.
29. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 44; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 120: «Ricardo a S. Victore, omnia eius opera».
30. A l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià hi havia alguns comentaris escripturístics d'Hug de Sant Víctor, com ara l'exposició exegetica *In omnes D. Pauli Epistolae*, vegem a la BAVat, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 24. Les obres d'Hug de Sant Víctor també formaren part de les antigues biblioteques dels caputxins d'Itàlia; vegem a la BAVat, Lat. 11322, *Index Librorum Fratrum Minorum Sti. Francisci Cappuchinorum*, f. 31: «Hugonis Soti, Victore, Opera, Venetiis: Apud J. B. Somascum 1580».
31. Sha de posar en relleu que les obres de sant Bonaventura eren tan apreciades pels caputxins que, a la biblioteca del convent barceloní de Santa Madrona, hom les hi trobava per triplicat: «Las obras de este nuestro Santo Doctor eran triplicadas, y no ha quedado más que una entera, escrivia diligentment el bibliotecari poc temps després d'acabada l'ocupació napoleònica; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Schol. núms. 37-52: «Todas estas son obras del Sto. sin glosa de otro. Vide Cayetano, Thomas de Vio a núm. 151 a 156 inclusive, cuyas otras son de Sto. Thomás con la glosa de dicho Cayetano».
32. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Schol. núm. 46.
33. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Schol. núm. 46.
34. BPCSar, *Scriptici [...] super primo libro Sententiarum. Prima pars, Parthistis [París]: In edibus Francisci Regnault 1499*.
35. Vegem, a tall de mostra, la gran quantitat d'obres de Tomàs d'Aquino registrades en el catàleg de l'antiga biblioteca dels caputxins de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núms. 26-55.

bard³⁶ (+1160), i fins disposaren de preciosos volums amb el comentari de l'*Aquinate* a les obres d'Aristòtil,³⁷ i àdhuc comptaren amb l'exegesi a la filosofia aristotèlica que endegà Egidí Romà,³⁸ juntament amb la sèries de volums de la *Summa Theologiae*³⁹ que escriví sant Antoni de Florència (+1459); aquesta primera generació.⁴⁰ En efecte, d'aquesta *Summa* se'n conserva encara una bella edició, integrada per quatre volums publicats entre els anys 1477-1485 a Venècia, els quals havien format part de la primitiva biblioteca conventual dels frares caputxins d'Arenys de Mar i que en l'actualitat són a la Biblioteca Provincial dels caputxins, a Sarrià.⁴¹

36. BPCsAr, *Textus Sententiarum cum conclusionibus articulis quaestionum sancti Thomae*, Basilea: Impensis Nicolai Keslers Basileae 1489.
37. BPCsAr, S. *Thomae Aquinatis praeclarissima commentaria in libros Aristotelis Perihemenias bibliotheca dels caputxins d'Arenys de Mar*: A guisa de complement, vegeu també l'exegesi de Joaquim Perion, que hom trobava a les biblioteques caputxines dels convents de Sarrià i Santa Madrona: BPCsAr, *Physicorum Aristotelis Libri, Ioachimo Periono interprete*, Lugduni: Apud Gulielmum Rovillum 1576. A l'antiga biblioteca conventual de Sarrià hi havia les obres completes d'Aristòtil: BUB, Ms. 1503, *Reperitorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Phil. núm. 125: «Aristotelis Starigrae, omnia eius opera».
38. Egidí Coloma (+1316) fou religiós agustí i un dels més excel·lents expositors de l'obra aristotèlica. En alguns punts, discrepà de les posicions de sant Tomàs d'Aquino, especialment en marcar la separació entre essència i existència. A l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Sarrià hi havia el comentari d'Egidí Romà a la física d'Aristòtil: BUB, Ms. 1503, *Reperitorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Schol. 4. La biblioteca del convent barceloní de Santa Madrona complia amb el comentari a les Sentències de Pere Llombard: BUB, Ms. 1502, *Reperitorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Schol. 9: un presigós comentari escolàstic que trobem també en les antigues biblioteques dels caputxins italians: BAWat., Lat. 11322, *Index Librorum Fratrum Minorum S. Francisci Cappuccinorum*, f. 28 v: «Aegidius Romani, *Quest. in [Secundum] Lib. Sent.*, Venetiis: Apud F. Zilettum 1581»: exemplar procedent de la biblioteca del convent de Collevocchio, de la Província Seráfica Romana.
39. La seva *Summa* està registrada a l'*Index librorum de l'antiga biblioteca conventual de Sarrià*: BUB, Ms. 1503, *Reperitorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 103.
40. Se'n conserven exemplars, amb diverses edicions, que havien format part de les antigues biblioteques conventuals dels caputxins catalans: BPCsAr, *Historiarum Domini Antonii Archiepiscopi Florentini*, Lugduni: Jacobi Myt chalcographi 1527; un precís exemplar estampat en lletra gòtica; vegeu a l'APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 1 i següents.
41. BPCsAr, *Prima pars Summa fratris Antonii de Florentia, ordinis praedicatorum et Archiep. Florentini*, Venetiis: per Marinum Saracenus 1481; [parts següents] Venetiis: per Ioannis de Colonia 1477; [parts tertia] Venetiis: magistri anthee de Catharo impressa 1485; [parts quarta] *rius Theologiae Catholicae*, Oeniponte [i Innsbruck]: Libraria Academica Wagneriana 1903-1913, vol. II, col. 958.

A més, a les biblioteques caputxines de Catalunya i Mallorca (com a la majoria de les llibreries o biblioteques dels convents de frares d'Europa), hi solia haver els volums amb els tractats escolàstics que redactà el framenor Ricard de Mediavilla (+1308), professor a París d'inspiració bonaventuriana,⁴² i sobretot hi havia els volums de la *Summa Angelica*,⁴³ la principal obra teològica del framenor Àngel de Clavasi⁴⁴ (+1493), que fou molt apreciada pels frares juntament amb els volums de la *Summa Moralis*⁴⁵ de Ramier de Pisa (+1351) i la *Summa Hostiensis*;⁴⁶ aquesta darrera obra abasta una acurada exegesi de les decretals d'Enric d'Osita (+1271), que fou sovint usada pels frares al costat de la famosa *Summa Sancti Raymundi*, editada amb el comentari del religiós dominic Joan de Friburg⁴⁷ (+1374) al conjunt de l'obra teològica i canònica de sant Ramon de Penyafort (+1275).

Allarg dels segles XVII i XVIII les biblioteques dels frares caputxins també comptaren amb algunes obres de teòlegs que incidiren de manera força directa en la renovació de la teologia, especialment durant la reforma protestant, com foren, per exemple, les obres de Gabriel Biel⁴⁸ (+1495), partidari del nominalisme occamí i fundador de la Facultat de Teologia de Tubinga. No

42. BPCsAr, *Clarissimi theologi magistri Ricardi de Mediavilla, Seraphici Ord. Min. Convent. Superior quatuor Libros Sententiarum Petri Lombardi*, Brixiae 1591. Sobre les diverses edicions d'aquest comentari escolàstic super *Sententiarum*, vegeu L. WADDING, *Scriptores Ordinis Minorum*, 263-264.
43. BPCsAr, *Summa Angelica*, Venetiis 1499. Es tracta d'un volum d'estampació del final del període de incunabile escrita en lletra gòtica, a dues columnes, que el rector de la parroquia de Sant Salvador de Brede regala als frares caputxins d'Arenys de Mar. Sobre l'abast de la producció teològica d'Àngel Carletí de Clavasio, vegeu H. HURTER, *Nomenclator Literarius*, vol. II, cols. 1072-1074; *CollFr.* 77 (2007) 145-146.
44. Les obres d'Àngel de Clavasi ja constaven en l'*Index librorum de l'antiga biblioteca conventual de Sarrià*: BUB, Ms. 1503, *Reperitorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 107. Semblantment, la biblioteca dels frares de l'estricta observança del convent de Sancti Francisci *Transiberim de Urbe* (és a dir, de San Francesco da Ripa, a Roma), també registra les edicions dels anys 1478, 1487, 1492 i 1586 de la *Summa Angelica*; vegeu a la BAWat., Lat. 11268, *Index librorum fratrum minorum strictioris observantiae S. Francisci* (Província Romana, any 1600), f. 1 v: «Angelus a Clavasio, *Summa Angelica*, Venetiis: Apud Jordanum Zilettum 1578».
45. BPCsAr, *Pantheologia. Summa Moralis*, Venetiis 1486; volum d'estampació incunabile procedent de l'antiga biblioteca dels caputxins d'Arenys de Mar: A propòsit de les diverses edicions de les obres del framenor Àngel de Clavasi, vegeu L. WADDING, *Scriptores Ordinis Minorum*, 19.
46. BPCsAr, *Henrici cardinalis Hostiensis Summa Aurea*, Venetiis: Apud haeredes Melchioris Sesaes 1580.
47. BPCsAr, *Summa Sancti Raymundi de Peniaforti Ordinis Praedicatorum, cum glossis Joannis de Friburgo*, Aventione: Sumpibus F. Mallard 1715.
48. BUB, Ms. 1503, *Reperitorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Schol. núm. 58. A la biblioteca conventual de Santa Madrona hi havia un volum amb el comentari de Gabriel Biel *In librum*

hem trobat, però, en els catàlegs de les biblioteques caputxines de Catalunya i Mallorca cap edició de les obres del framenor Guillem d'Ockham, mentre que a les biblioteques dels caputxins catalans, en canvi, no hi solia manca el magnífic comentari a la *Summa Theologiae* de l'Aquinate⁴⁹ que preparà Tomàs de Vio (+1534), conegut com el cardenal Gaetà,⁵⁰ autor de profunda identitat catòlica i de reconeguda ortodòxia.

Per al conjunt de freres caputxins de Catalunya i d'Europa, tant pels lectors com pels alumnes, fou especialment valorada la *Summa contra gentiles*⁵¹ i també la *Caena aurea* de sant Tomàs,⁵² on l'Aquinate, o *Doctor Communis*, comentà amb gran pregonesa i unció teològica el text dels quatre evangelis.⁵³ Amb tot, s'ha de remarcar que els freres caputxins de Catalunya i Mallorca foren força més sensibles al bonaventurisme i al lul·lisme.

3. RAMON LLULL I ELS MESTRES FRANCISCANS DE L'ESCOLASTICA A LES BIBLIOTEQUES DELS CAPUTXINS

Curiosament, és força més ran trobar en els fons bibliogràfics de les antigues biblioteques dels caputxins de Catalunya obres de Joan Duns Scot (+1308) i tractats teològics d'inspiració escotista, alesa la peculiar afecció dels freres catalans a sant Bonaventura. Amb tot, a la biblioteca dels caputxins de

Sarrià,⁵⁴ i també a la barcelonina de Santa Madrona,⁵⁵ sí que hi havia també bones edicions amb les obres de Duns Escot, així com també algunes de les principals obres d'encuny escotista endegades per eminents teòlegs del segle XVII, com les dels framenors conventuals Bartomeu Masri (+1673) i Bonaventura Belluti⁵⁶ (+1676). L'obra teològica de Masri i de Belluti formà part de la biblioteca del convent de caputxins de Sababell⁵⁷ i també d'Arenys de Mar.⁵⁸

En els anys de la renovació filosòfica produïda a partir de la segona meitat del segle XVII, cal esmentar la utilització en els escolasticats caputxins de les obres del framenor Antoni Barros (*ca.* 1755), destacat editor i comentador de l'exposició escotista al llibre de les Sentències.⁵⁹ Consta en la documentació que, en aquest mateix període, a les biblioteques caputxines hi solia haver també el manual de metafísica⁶⁰ que elaborà el framenor reformat Carles Josep de San Floriano (+1781), remarcable autor d'inspiració escotista.

En efecte, fou des de la segona meitat del segle XVII, amb la renovació dels plans d'estudi que es produí dins l'orde caputxí,⁶¹ que començà a sovintejar en les prestatgeries de les biblioteques conventuals la presència d'exemplars del comentari a la *Summa* de sant Tomàs, particularment el comentari del religiós dominic Carles R. Billuart⁶² (+1757). En aquest període històric fou quan

49. *Sententiarum*, a més de l'Expositio canonis Missae; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Schol. núms. 171-173.
50. BPCsar, *Prima pars operum sancti Thomae Aquinatis. Operum, seu Summae Theologiae [...] Thomae a Vio, tit. sancti Xisti, presbyteri Cardinalis Cateiani Commentarii*, Lugduni: Apud haeredes Jacobi Ginnae 1554.
51. BPCsar, *Angelici Doctoris divi Thomae Aquinatis Summae Theologiae Prima Secundae, Reverentis Do. Thomae de Vio [...] Commentarii illustrata*, Lugduni: Apud haeredes Jacobi Ginnae 1554. A la biblioteca del convent d'Arenys hi havia la col·lecció de *Opuscula omnia Thomae de Vio Cateiani*, Venetiis 1580, APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 61. Aquest comentari a sant Tomàs està també registrat en l'*Index librorum* de l'antiga biblioteca conventual de Sarrià; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Schol. 63.
52. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Schol. 40: «Summa contra gentiles».
53. Procedent de la biblioteca conventual dels caputxins d'Arenys, vegeu a la BPCsar *Caena Aurea Angelici doctoris divi Thomae Aquinatis*, Lugduni: Apud Jacobum Ginneti [: de Ginna] 1544; *ibid.*, *Divi Thomae Aquinatis enarrationes quas Cathenam vere Auream dicunt, in quatuor Evangeliae*, Parisiis: In aedibus Ioannis Petit 1540.
54. Aquesta obra era a la biblioteca conventual dels caputxins de Barcelona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Pos. 38: «Cathena Aurea in Evangeliae».

54. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Schol. núms. 9-10.

55. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 46.

56. BPCsar R. P. F. Bartholomaei Masrii de Melilla Ordinis Minorum Conventualium S. Francisci Theologi Disputationes Theologicae In Tertium Librum Sententiarum [...]. Scoti theologiae vindicata, Venetiis [: Venetia]: Apud Paulum Balleonium 1698. Sobre el framenor conventual Bartomeu Masri, vegeu L. Wadding, *Scriptores Ordinis Minorum*, 58.

57. BPCsar RR. PP. Bartholomaei Masrii de Melilla et Bonaventurae Belluti de Catania, Ord. Minorum, *Magistr. [...] Disputationes ad mentem Scoti in Aristoteles Stagiritae libros De Anima, Convent. Magistr. [...] Disputationes ad mentem Scoti in Aristoteles Stagiritae libros De Anima, De Generatione et corruptione, De coelo et Meteoris*, Venetiis: Apud Nicolaum Pezzana 1678.

58. APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 25: «Bartholomaeus Masrii, Disputationes ad mentem Scoti, Venetiis 1678».

59. BPCsar, Ven P. et Doct. Joan. Duns Scoti Ordinis Minorum, *Theologici eminentissimi [...] Quaestiones quatuor voluminum scripti Oxoniensis super Sententias et Quolibeta*. A R. P. Antonio Barros, Romae: Typis Angelii Rodili 1754.

60. BPCsar, Joannis Duns Scoti Philosophia nunc primum recentiorum placitis accommodata, auctore F. Carolo Josepho a S. Floriano Strict. Observ. Minorita [...]. *Metaphysicam primum seu Ontologiam continens*, Mediolani: Ex Typographia Marelliana 1771.

61. Sobre aquesta reforma dels plans d'estudi, especialment durant el generalat de Serafi de Capricolle (o de Ziegenhals), vegeu V. Serra de Manresa, «Organización y reforma de los estudios entre los capuchinos de Cataluña durante el siglo XVIII. Fuentes para su estudio», *Memoria Ecclesiae* 13 (1998) 97-106.

62. A guisa d'exemple, vegeu l'exemplar a ús de fra Joan de la Llacuna, conservat a la BPCsar, *Summa Summae S. Thomae sive Compendium Theologiae Reverendi Patris Caroli Renati Billuart*, Wirceburgi: Typis Joan. Jacob. Stahel 1765.

també s'hi incorporaren els tractats teològics de caràcter manualístic elaborats per freres de l'orde caputxí, com ara els volums de la *Philosophia christiana* de Zacaries de Lisieux⁶³ (+1661); el *Cursus Theologicus* de Gervasi de Breisach⁶⁴ (+1717); i, principalment, els manuals de la *Theologia Universa* de Tomàs de Charne⁶⁵ (+1765). Aquests foren uns tractats manualístics que, per la seva claredat expositiva i per l'autoria caputxina, mantingueren encara una gran acollença entre els freres del temps de l'exclaustració i durant els primers anys de la restauració, especialment la *Theologia Universa* del pare Charne.

Per mor de la forta incidència, cultural i espiritual, del beat Ramon Llull (+1316) en la vida i el pensament dels caputxins catalans, a la majoria de llurs biblioteques es comptà amb edicions de les *opera parva*⁶⁶ lul·lianes, així com també de les principals obres espirituals⁶⁷ de Llull, i àdhuc alguns dels textos filosòfics,⁶⁸ estampats i manuscrits, de caràcter lul·lià,⁶⁹ com, per exemple, el

63. BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núm. 216.
64. BPCsar, *Cursus Theologicus [...] Auctore P. F. Gervasio Brisaensis, Ordinis Fratrum Minorum Capuciorum Provinciae Helveticae*, Solodori: Typ. et Impensis Josephi Bernhard 1697. A la guarda d'aquest exemplar hi ha una anotació que diu: «A uso de los PP. Capuchinos del Convento de Santa Madrona. Barcelona 1777». Aquest *Cursus Theologicus*, juntament amb el *Cursus Philosophicus* de Gervasi de Breisach, formaren part de la biblioteca conventual de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núms. 276-277.
65. Per exemple, vegeu l'exemplar a ús de fra Domènec de Sabadell conservat a la BPCsar, *Theologia Universa ad usum Sacrae Theologiae candidatorum. Auctore R. P. Thomas ex Charne, Venetiis: Ex Typographia Balleaniana 1764*. A la guarda d'aquest exemplar hi ha una nota manuscrita que diu: «A uso del P. Domingo de Sabadell capuchino, en Villafraanca del Penedès».
66. BPCsar, *Beati Raymundi Lullii Doctoris Illuminati et Martyris, Tertii Ordinis Sancti Francisci. Opera Parva*, Palmae Balear. 1744-1745, opuscles estampats en quatre volums. Aquestes obres també havien format part de l'antiga biblioteca conventual de Santa Madrona; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Phil. núm. 34: «Opera Parva».
67. BPCsar, *Libro de Sta. Maria compuesto en idioma lemosino por el frachyo matryr y Doctor Illuminado el Beato Raymundo Lullio. Traducido fielmente a el castellano por un devoto*, Mallorca: Oficina de Ignacio Frau 1755.
68. A guisa d'exemple, vegeu a la BPCsar, *Praecursor introductoriae in Algebrae Speciosam Unitate [Maguntia]: Per Joannem Georgium Häffner 1723*. L'antiga biblioteca del convent barceloní de Santa Madrona comptava també amb obres lul·lianes: *Logica nova, Ars magna, Ars brevis, De ascensu et descensu intellectus, Contemplatio ad Deum*; BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, núms. 34-53.
69. Cf. AMADU DE ZEBELGEM, «Manuscripta franciscana in Italiae bibliothecis asservata», *CollFr* 13 (1943) 184-185: «continetur Raymundi Lullii, Operum».

tractat de lògica⁷⁰ (molt apreciat en els Països Catalans).⁷¹ Justament fou en el convent de Palma de Mallorca on es configurà una brillant escola de lul·liisme,⁷² convent on abundaren els volums amb diverses edicions de les obres lul·lianes. La majoria d'aquestes obres de Llull, juntament amb altres rareses bibliogràfiques del convent de Palma, hi foren incorporades pel seu darrer bibliotecari, P. Lluís de Vilafranca de Bonany (+1847). Foren, aquests, obres molt valuoses que susciaren l'admiració del pare Villanueva, que les descriu en el seu famós *Viaje [sic] literario*.⁷³

En el convent de Palma, poc abans d'acabar el segle XVIII s'hi configurà uns dels moviments culturals de més fecunditat en la història del lul·liisme. D'aquest esforç renovador de la filosofia lul·liana, a la Biblioteca Hispano-Caputxina dels caputxins de Sarrià hi ha un important testimoni documental. Ens referim al text complet d'un curs de filosofia *iuxta mentem Doctoris Averroicelci*, professorat l'any 1790 a la *Schola Magistri Raymundi Lullii* del convent de caputxins de Ciutat de Mallorca,⁷⁴ que coincideix amb el moment més brillant i exegeticament més profund, dels *Studia Lulliana*. El manuscrit duu una rellegadura contemporània que imita les enquadernacions divuitesques i consta de cent noranta vuit pàgines acuradament cal·ligrafiades. El text vol ser una confrontació del sistema lul·lià amb els principals corrents teològics i, sobretot, amb les grans polèmiques del segle XVIII: l'harmonia preestaberta de Leibniz i el determinisme psíquic dels animals de Descartes, tot en un agosarat intent de modernitzar les aportacions de Ramon Llull en el context de la renovació cultural de finals del XVIII. El manuscrit es divideix en quatre parts, seccionades cadascuna d'elles en dues que corresponen, segurament, a

70. A l'antiga biblioteca dels caputxins d'Arenys hi havia una edició de la *Logica nova* lul·liana, publicada a Palma de Mallorca l'any 1744; vegeu a l'APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 51.
71. Per exemple, vegeu a la biblioteca dels caputxins de Sarrià el volum situat en la signatura 208-74, que és un bellíssim exemplar gòtic de *Blanquerna* editat l'any 1521, estampat juntament amb el *Llibre d'oracions y contemplacions del enteniment en Déu, compost per lo Illuminat matryr y mestre Ramon Lull*, València: A casa de mestre Joahn Jofre 1521. Aquestes obres lul·lianes foren regalades l'any 1827 pel reverend Nicolau Vallis al pare Lluís de Vilafranca de Bonany. L'arxiver diocesà de Vic, Dr. Miquel dels Sants Gros, per la seva banda, també volgué posar en relleu la presència d'obres lul·lianes a l'antiga biblioteca conventual dels caputxins de Vic; cf. *EstFr* 87 (1986) 951-952: «Tampoc hi falaven [...] les obres de Ramon Llull».
72. Una expressiva mostra n'és, justament, el manuscrit divuitesc titulat, *Compendium Philosophiae iuxta mentem Beati Raymundi Lullii*, que del convent de Palma passà a formar part de la Biblioteca Hispano-Caputxina de Sarrià.
73. Cf. J. VILLANUEVA, *Viaje literario a las Iglesias de España*, vol. XXII, 219-230: «La biblioteca de los PP. Capuchinos llanó particularmente mi atención».
74. Vegeu a la BHC, Ms. 7-5-36, el *Compendium Philosophiae iuxta mentem B. Raymundi Lullii*, Mallorca 1790.

quatre cursos: primera (*Prolegomena: origo et definitio Philosophiae. Eius divi-
sio*); segona (*Logica: logica parva et logica magna*); tercera (*Metaphysica: de
natura entis, de entis speciebus*) i quarta (*Pneumatica: psychologia rationalis et
psychologia empirica*). Encara avui gaudeix d'una rellevant importància el
tractat de la *Logica parva*, atesa la vàlua de l'estudi que aporta sobre l'*Ars
lulliana* i que, molt encertadament, ens és presentat com una segona manera
d'argumentar (la primera és el sil·logisme), i no pas entenen-ho com a eix
fonamental del sistema lull·lià, ja que l'*Ars* de Ramon Llull és tan sols una
manera d'argumentar. D'aquest mètode els *magistri* caputxins del segle XVII
en saberen aprofitar fructuosament els termes, però no pas el mecanisme.

En aquesta nota històrico-bibliogràfica sobre els escolàstics, dedicada al
Dr. Josep Perarnau, destacat estudis de la teologia i dels teòlegs dels Països
Catalans, ens plau de remarcar, de manera molt particular, que en el catàleg
de l'antiga biblioteca del convent de Santa Eulàlia de Sarrià hi hem trobat
regirat un volum de la *Theologia naturalis, sive Liber creaturarum*, de Ramon
de Sibüda⁷⁵ (†1436); una obra realment important i significativa, car apunta
directament vers la modernitat, ja que suscita l'interès d'eminent humanis-
tes, com Pico della Mirandola, de filòsofs com Pascal i de pensadors com
Montaigne, que la traduí parcialment al francès.⁷⁶ L'obra de Sibüda solia
figurar en les prestatgeries de les biblioteques dels convents de la família fran-
ciscana, especialment en les dels reformats.⁷⁷ Tanmateix, en els catàlegs de
registrada cap obra d'Arnau de Vilanova (†1311), tot i la gran acceptació i
difusió la seva obra mèdica arreu d'Europa, especialment el *Regimen sanita-
tis*, que es començà a estampar entorn de l'any 1500 i que era present en quasi
totes les biblioteques conventuals i monàstiques d'Europa.⁷⁸

75. BPCsar, *Theologia naturalis sive liber creaturarum*, Lugduni: Per Jacobum Myl 1526. Aquesta obra ja la trobem registrada en el catàleg de l'antiga biblioteca del convent de Santa Eulàlia de Sarrià: BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, Schol. núm. 7 «Raynundo Sebunde, Theologia naturalis, sive liber creaturarum». A propòsit de Sibüda, vegeu Cebrià MONTSERRAT, «La Teologia Natural de Ramon de Sibüda», *Criterion* 1 (1925) 48-59 i 162-173; 2 (1926) 142-151 i 407-417; i Joan AVANÓ, «Breu estudi crític del filòsof català Ramon Sibüda», *Criterion* 11 (1935) 127-138; 12 (1936) 86-107.
76. Sobre el tressò de l'obra de Sibüda, vegeu H. HURTER, *Nomenclator Literarius*, Vol. II, cols. 803-805. «Sancti Francisci Transiberthin de Urbs»; BAWat, Lat. 11268, *Index librorum fararum minorum strictoris observantiae S. Francisci* (Província Romana, any 1600), f. 21 r: «Raynundo de Sebunde, *Theologia Naturalis*, Lugduni: Apud Jacobum Myl 1526».
77. Hom troba també registrada la *Theologia naturalis* en el catàleg de la biblioteca del convent de Vilanova, *Theologia Naturalis*, Lugduni: Apud Jacobum Myl 1526.
78. A guisa d'exemple, esmentem aquesta edició del *Regimen sanitatis [...] Insuper opusculum Philippum expensis J. Petit* 1506.

4. OBRES ESCOLÀSTIQUES D'EXEGESI BÍBLICA

Les biblioteques conventuals dels caputxins de Catalunya i de Mallorca⁷⁹ solien comptar amb magnífiques edicions de la Bíblia, al costat d'excel·lents exposicions de la Sagrada Escritura que freqüentment eren estampades en belles i acurades edicions,⁸¹ com ho són els volums de la colossal edició pre-parada pel framenor Nicolau de Lyra (†1349),⁸² insigne escripturista nor-mand, autor de la *Glossa ordinaria* i de les cèlebres *Postillae in universam Sacram Scripturam*.⁸³

A través de les dades aportades pels catàlegs de les antigues biblioteques sabem que els freres caputxins havien llegit⁸⁴ les exposicions bíbliques escrites pel famós abat calabrès Joaquim de Fiore (†1202), especialment la *Concordia Novi ac Veteris Testamenti* i també el comentari *In Apocalypsim*; unes obres, aquestes, que marcaren pregonament el tarannà i el pensament dels *faticelli* que sorgiren en la família franciscana. Aquests textos joaquinites

79. Sobre aquesta notable biblioteca eclesiàstica mallorquina, vegeu ANDREU DE PALMA, «La antiga Biblioteca de los capuchinos de Mallorca», *EstFr* 25 (1920) 367-376 i 26 (1921) 47-53, 373-379.
80. A la biblioteca del convent d'Arenys hi havia una bella edició incunabile d'una Bíblia estampada a Venècia l'any 1484; APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 7.
81. Per exemple, procedent de la biblioteca dels caputxins d'Olot, vegeu a la BPCsar, *Biblia Sacra cum glossa ordinaria, primum quidem a Strabo Fuldensi monacho benedictino collecta. Nunc vero novis Patrum cum Graecorum, tum Latinorum explanationibus locupletata et Postilla Nicolai Lyraei Franciscani, nuncion additionibus Pauli Burgensis Episcopi, et Matthiae Thoringi replicis. Opera et studio Theologorum Duacensium, Antuerpiae* [Anvers]: Apud Ioannem Keerbergium 1617.
82. Cf. AMADEU DE ZEDLIGEM, «Manuscripta franciscana in Italiae bibliothecis asservata», *CollFr* 13 (1943) p. 179: «inventuntur tantum duo manuscripta franciscalia, Nicolai de Lyra. Postilla super Psalmos». A la biblioteca conventual dels caputxins d'Arenys de Mar es conservaren, fins temps ben recents, els *Biblorum Sacrorum cum glossa ordinaria et Nicolai Lyraei expositionibus, additionibus et replicis*. Lugduni 1545-1549, estampats en 7 volums. Fins al temps de l'exclaustració aquests monumentals volums havien format part de la biblioteca dels caputxins de Sabadell i actualment aquesta *glossa ordinaria* està integrada en el fons històric de la Biblioteca Provincial dels caputxins, a Sarrià, així com també una edició incunabile de la *Postilla super psalterium*, estampada l'any 1497. El conjunt de volums d'aquesta *Glossa ordinaria* també es trobaven a la biblioteca conventual de Vic; vegeu *EstFr* 87 (1986) 950-951: «No hi faltaven els antics comentaris de Nicolàs de Lyra». A propòsit de l'abast de les obres de Nicolau de Lyra, cf. L. WADDING, *Scriptores Ordinis Minorum*, 178-179.
83. Aquestes obres escripturístiques del Lyranus també consten en el catàleg de la biblioteca dels caputxins de Barcelona: BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, nùms. 209-215.
84. BUB, Ms 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Pos., J. 26 «Jochin Abad, Concordia Novi ac Veteris Testamenti»; Pos. J. 27 «in Apocalypsim».

hom els localitza, també, en els catàlegs de les biblioteques dels reformats franciscans. Consten, per exemple, en els registres de la biblioteca dels francesos de l'estricta observança del convent romà titulat de *Sancii Francisci Transiberim de Urbe*,⁸⁵ o San Francesco da Ripa. Sabem, d'altra banda, que les obres de Joaquim de Fiore també foren llegides per prestigiosos predadors caputxins, com fou el cas de fra Anselm de Rossano,⁸⁶ de la província de Calàbria.

De la gran diversitat de comentaris exegetics que hi havia en aquestes biblioteques conventuals, esmentem, a guisa d'exemple, l'exegesi medieval aplicada al text de les caartes paulines endegada per Teofilacte⁸⁷ (ca. 1118), arquebisbe de Bulgària, que encara avui forma part del fons antic de la biblioteca sarrriana de caputxins.⁸⁸

85. BAVat, Lat. 11268, *Index librorum fratrum minorum strictoris observantiae S. Francisci* (Provincia Romana, any 1600), f. 1 r: «Abbatis Joachim, In Apocalipsim, Venetiis: Apud Franciscum Bindonum 1527».
86. BAVat, Lat. 11322, *Index Librorum Fratrum Minorum Sti. Francisci Cappuccinorum*, f. 286 r: «libri ad uso del P. Fr. Anselmo da Rossano, Predicatore. Prox. Cosenza di Calabria. Expositio Magni Profetae Abb. Joachim in Apocalipsim». Anselm de Rossano fou ministre provincial dels caputxins de Consenza els anys 1601-1608; vegeu *Lexicon capuccinum*, col. 448. El caputxí Costanzo Cargnoni també ha trobat també esmentades les obres de Joaquim de Fiore en les biblioteques dels caputxins sicilians; cf. C. CARGNONI, «Libri e biblioteche dei cappuccini della Provincia di Siracusa alla fine del sec. XVI», *CollFr 77* (2007) 96: «L'Espositio in Apocalipsim, lo Psalterium decem choridarum di Gioacchino da Fiore».
87. Sobre Theophylactus Eubonensis (1118), vegeu H. HURER, *Nomenclator Litterarius...* Vol. II, cols. 33-34; J. A. FABRICIUS, *Historiae Bibliothecae Fabricianae*. Vol. I, Woffenbuttelii 1717, 110-113: «Theophylactus, Acridae in Bulgaria archiepiscopos».
88. BPCsAr, *Theophylacti Bulgariae archiepiscopi, in omnes divi Pauli Apostoli epistolae enarrationes*, Parisiis: Apud Ambrossium Giraudi 1543; obra exegetica que també la registra el catàleg de la biblioteca conventual dels caputxins de Barcelona: BUB, Ms. 1502, *Repertorio de los libros [...] de Santa Madrona*, Pos. 32: «Theofilacto, Enarrationes in omnes D. Pauli Epistolae». Aquesta mateixa obra, semblantment, també l'hem trobat registrada en els catàlegs de les antigues biblioteques conventuals dels caputxins d'Itàlia: BAVat, Lat. 11322, *Index Librorum Fratrum Minorum Sti. Francisci Cappuccinorum*, f. 33 v: «Theophylacti, Enarrationes in Epistolae D. Pauli, Parisiis 1548».

5. MORS CONCLUSUS

A semblança d'altres comunitats franciscanes d'arreu d'Europa,⁸⁹ a les biblioteques dels caputxins catalans del temps d'abans de l'exclaustració no hi mancaven pas bones edicions de llibres litúrgics franciscans⁹⁰ i, sobretot, volums amb comentaris canònics⁹¹ i espirituals a la Regla franciscana. Per exemple, foren molt llegides pels frares les exposicions, o comentaris, a la Regla endegades pels caputxins italians,⁹² especialment els comentaris de Ferroni de Polizzi⁹³ (+1611), que eren llegits al costat d'altres tractats d'espiritualitat⁹⁴ destinats a la formació dels novells sacerdots caputxins.⁹⁵

En les prestatgeries de les antigues biblioteques dels caputxins no hi mancaven edicions de les fonts franciscanes que contenien els escrits de sant

89. A tall d'exemple, vegeu alguns dels catàlegs conservats a la BAVat, Lat. 11268, *Inventario della Libreria di Sta. Croce di Como [di Frati Minori Osservanti Riformati della Provincia di Milano]*, ff. 127-148, *Ibid.*, *Inventario de tutti li libri che sono nella riforma della Provincia di S. Antonio*, ff. 127-148, *Ibid.*, *Inventario di tutti i libri che sono nella riforma della Provincia di Corte l'anno 1600*, ff. 214-305, *Ibid.*, *Inventario di tutti i libri che sono nella Riforma della Provincia di Sicilia di Minori Osservanti, fatto dal R. P. F. Gregorio di Piazza, Commissario di detta Riforma nell'anno 1600*, ff. 844-922.
90. BHC, *Manuale seu processionarium Ordinis Fratrum Minorum [...] Authore Fr. Martino Ruiz [...] In hac novissima editione auctum per Fr. Petrum de Aragon, Mauriti [...] Typographia Regia 1672*.
91. Per exemple, procedent de l'antiga biblioteca dels caputxins d'Arenys: BPCsAr, *Compendio de las cuestiones selectas y expositio de la Regla de N. P. S. Francisco, por el R. P. Fr. Leandro de Murcia*, Alcalá: Por María Fernández Impresora de la Universidad 1606. A guisa de complement, vegeu a la BHC l'exemplar procedent de la biblioteca conventual de Vic, on diu: «A uso de los capuchinos de Vique». D'aquesta biblioteca vigatana se'n conserva a la Biblioteca Episcopal el catàleg complet: BEVic, *Index Librorum omnium, qui in Capuccinorum Vicent[is] conventus Bibliotheca continetur. Elaboratus sub anno 1753*. El contingut d'aquest catàleg fou analitzat molt acuradament per M. S. Gros i Puol, «La biblioteca dels caputxins de Vic», *EstFr 87* (1986) 947-951.
92. BPCsAr, *Lo spirito della Seráfica Regola esposto in meditazioni e conferenze alli professori della sua letterale osservanza da F. Gaudenzio da Brescia, capuccino*, Brescia: Dalle Stampe di Giannmaria Rizzardi 1761.
93. BPCsAr, *Expositio F. Hieronymi a Polito Siculi Ordinis Fratrum Minorum Capuccinorum. Cum dubiis excussis in Regulam Seraphici Patriarchae S. Francisci eiusdem Ordinis Fundatoris, Neapoli [...] Nàpols]: Apud Io. Iacobum Carlinum 1606*. Ferroni de Polizzi Generosa fou ministre general els anys 1587-1593, vegeu *Lexicon capuccinum...* col. 750.
94. BPCsAr, *Regionamenti a Novitii di fra Francesco da Sestri, Minore Capuccino. Per accenderli all'amore della perfezione*, Genova: Nella Stamperia d'Anton Giorgio Franchelli 1685.
95. BPCsAr, *Catechisticae instructiones ecclesiasticae, seu examen promovendum ad Sacros Ordines, et ad audientias confessiones, summa brevitate digestum ad clericorum et timentium sacerdotum Fratrum Capuccinorum instructionem [...] Per Fr. Carolum de Cremona, sacerdotem capuccinum Provinciae Mediolanensis, Cremonae: Apud Franciscum de Zannis 1677*.

Francesc d'Assís⁹⁶ (†1226). Per exemple, la biblioteca del convent de Santa Eulàlia, al Desert de Sarrà, comptà amb l'edició dels escrits santfranciscans preparada per Lucas Wadding.⁹⁷ A més, els freres disposaren de les biografies antigues santfranciscanes, com ara aquella de l'any 1653 que escriví el caputxiní Bartomeu de París (Jean de La Haye) i que, certísimament, consta que havia format part de la biblioteca del convent barceloní de Santa Madrona.⁹⁸ A més, en aquestes antigues biblioteques caputxines hom hi trobava els volums amb els sermons de sant Antoni de Pàdua⁹⁹ (†1231) i de sant Bernadí de Siena¹⁰⁰ (†1444), així com també bones edicions amb les cròniques històriques, antigues i més modernes, sobre l'origen i el desenvolupament de l'orde franciscà.¹⁰¹

Amb aquesta sumària presentació dels principals autors escolàstics, presents en les antigues biblioteques dels caputxins catalans, hem volgut oferir un modest però agraït homenatge al gran entusiasta del franciscanisme i de la teologia escolàstica, el Dr. Josep Perarnau, model i estímul d'investigadors.

96. L'edició que preparà Lucas Wadding fou incorporada també a les biblioteques caputxines del període de la restauració: BPCSar. B. P. *Francisci Assisialis Opuscula [...] Commentaris Asceticis Illustrata per Fr. Lucam Waddingum*, Antwerpiae: Ex Officina Plantiniana 1623. L'exemplar d'aquesta edició que actualment hi ha a la biblioteca sarraniana procedeix de la «Biblioteca Provincialis Capucinorum Conventus Parisiensis, MDCCCXCVI», tal com consta en l'ex-libris que hi ha a la guarda del volum.
97. BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 111: «Lucas Wadding, Opuscula S. P. N. Francisci». El P. Josep M. de Barcelona (†1715), per la seva banda, féu un estudi sobre els escrits de sant Francesc: vegeu *Escritors de la Provincia caputxina...*, dins *Franciscalia*, Barcelona 1928, núm. 59: «S. Franciscus, seu ejus apothegma, etc. Ms. sec. XVII».
98. BHC, *Sancti Francisci Assisialis, Minorum Patriarchae, nec non S. Antonii Paduani eiusdem Ordinis, Opera Omnia [...] Opera et labore R. P. Ioannis de La Haye*, Lugduni: Sumptibus Perri Rigaud 1653. Al convent d'Arenys de Mar hi havia una reedició estampada l'any 1739; vegeu a l'APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 36: «Opera omnia Sancti Francisci et Sancti Antonii de Padua».
99. BPCSar, *Sermones de Sanctis S. Antonii a Padua cum Indice duplici*, Parisiis: Apud Badium 1521.
100. Per exemple, procedent de l'antiga biblioteca dels caputxins d'Arenys, vegeu a la BPCSar, *Sancti Bernadini Serenensis, Ordinis Seraphici Minorum, Opera Omnia [...] Opera et labore R. P. Joanni de La Haye*, Lugduni: Sumptibus Joannis Antonii Huguetan 1650. Vegeu, també, a l'APCC, *Catálogo general de la Biblioteca*, Arenys de Mar 1903, f. 6; BUB, Ms. 1503, *Repertorio de los libros [...] de Santa Eulalia*, núm. 47.
101. BPCSar, *Secoli Seraphici operum compendio chronologico della storia francescana dall'anno MCLXXXII in cui naque il Seraphico Patriarca S. Francesco d'Assisi, fondatore dell'Ordine dei Frati Minori, fino al Capitolo Generale dell'anno MCCCLVI*, Firenze: Appresso Pietro Gaetano Viviani 1757.

998 (640)

RCat 38/2 (2013) 981-998

POSTGUERRA I PENA DE MORT. UNA CARTA DE CLEMÈNCIA DEL BISBE JOSEP PONT I GOL

Josep CLARA

Original rebut: 23/11/2012
Data d'acceptació: 15/01/2013

Adreça: Departament d'Història
i Història de l'Art
Universitat de Girona
Pl. Ferrater Mora 1
17071 GIRONA
E-mail: josepcclarar@udg.edu

Resum

La consulta d'un procediment judicial instruït per l'autoritat militar contra un grup anarquista que actuava a la regió de Barcelona ha permès de trobar-hi una carta de clemència, escrita l'any 1952 per Josep Pont i Gol, bisbe de Sogorb. L'article comenta el context del document episcopal i les diverses posicions dels eclesiàstics entorn de la pena de mort i de la petició de clemència durant la guerra civil i la dictadura del general Franco.

Paraules clau: Josep Pont i Gol, Miguel García, pena de mort, règim franquista.

Abstract

The consultation of legal proceedings instigated by the military authority against an anarchist group operating in the region of Barcelona has led to the finding of a letter asking for clemency written by Josep Pont i Gol, bishop of Segorb. The article discusses the context of the document and the various positions of the episcopal church concerning the death penalty and the plea for clemency during the Spanish Civil War and the Franco dictatorship.

Keywords: Josep Pont i Gol, Miguel García, death penalty, Franco regime.

RCat 38/2 (2013) 999-1008

(641) 999